

PREDGOVOR

«Tibet... zemlja Tajni,
zemlja Nemogućeg»
A. d' Arsonval

Tibetanci, koje smatramo i koji sami sebe smatraju budistima, prihvatili su, što ćemo videti u ovoj knjizi, mnoga verovanja i običaje koji se potpuno razlikuju od izvornog budizma. Ovo se odnosi na mnogobrojne obrede preuzete iz religije starosedalaca Tibeta — šamana.

Uticao Padmasambhava — vrača čarobnjaka koji je, čini se, došao iz Avganistana — koga i danas veličaju kao svog Učitelja pristalice religije Ban, bio je i još uvek je u Tibetu veliki.

Sa druge strane, propovednici kao Marpa Lotsava, u stvari Marpa prevodilac koji je bio duhovni Učitelj Milarepe, askete-pisca, uveli su u Tibet dela velikih indijskih filozofa, kao i učenje tantrizma koje je uglavnom prihvaćeno iz Nepala. To je mešavina koja danas, ako se priključi učenju izvornog budizma: bitna nepostojanost svih fenomena, potpuno odsustvo ega u svim stvarima koje Tibetanci potvrđuju kroz reči: »Ne postoji ego u osobama, ego ne postoji ni u čemu« predstavlja dva vida religije koju srećemo u Tibetu: prosta religija naroda i religija obrazovanih, intelektualaca. Sledi da su izvesni autori dobro obavešteni kada glavnu religiju u Tibetu radije nazivaju lamaizmom nego budizmom.

Aleksandra David-Nil

UVOD

Odmah po objavljivanju priče o mom putovanju u Lasu mnogi su zaželeli, bilo zbog članaka o mojoj knjizi, bilo iz ličnog interesovanja, da saznaju kako sam dospela među lame, a sa druge strane želeli su da saznaju o učenju i običajima mistika i okultista Tibeta.

Pokušaću da u ovoj knjizi zadovoljim njihovu dobronamernu radoznalost. Međutim, ovom zadatku isprečuju se izvesne poteškoće zbog skućenog prostora kojim raspolazem.

Da bih odgovorila na dva različita pitanja koja su mi bila postavljena, navela sam pre svega okolnosti koje su me dovele u dodir sa religioznim svetom lamaista, kao i svetom vrača svih vrsta koji se vrte oko njega.

Zatim sam se potrudila da grupišem izvestan broj uočljivih crta koje se tiču okultnih ili mističnih teorija i običaja koji su psihički pokretači Tibetanaca. Svaki put kada bih se zagnjurila u veoma bogate dubine svog sećanja i tamo pronašla neku činjenicu koja se

na to odnosila, stavljala sam je na svoje mesto. Ne radi se, dakle, o nekakvom putopisu, tema se nikako na to ne odnosi.

Tokom istraživanja koja sam preduzimala, podatak koji se dobije jednog dana poprima, ponekad, svoj pravi značaj tek nekoliko meseci ili nekoliko godina kasnije. Tek kada se uobličiti zbir informacija prikupljenih na različitim mestima, tek tada čovek može da se ponada da može da pravi smisao oblasti kojom se bavi.

Sebi sam, uostalom, postavila za zadatak da se prihvatim analize pitanja misticizma i filozofije Tibetanaca u jednom delu koje će biti više tehničke prirode.

Kao i u knjizi »Putovanje jedne Parižanke u Lasu« tibetska imena su uglavnom samo fonetski transkribovana. Nekoliko slučajeva u kojima je tibetska ortografija ostala pokazaće koliko se pravilan izgovor razlikuje od nje.

Treba isto tako uočiti da sva slova g, čak kada se nalaze ispred slova i ostaju tvrda. Tako se gelong izgovara kao golong a ne kao želong.

PRVO POGLAVLJE

.....Onda, dogovoreno. Ostavljam vam Davasamdupa da bude vaš prevodilac. Putovaće sa nama.«

Da li je to čovek koji mi govori?... Ta tako mala osoba žućkastog lica, odevena u haljinu od brokata narandžaste boje, sa zvezdom od dijamanta koja se sija na njegovoj kapici, zar to nije pre neki duh koji je sišao sa susednih planina?...

Smatraju ga otelovljenim lamom, princem-naslednikom jednog himalajskog prestola ali ja za sada sumnjam u njegovu stvarnost.

Verovatno će nestati kao priviđenje sa svojom šarenom pratnjom i svojim paradnim konjem pokrivenim žutom tkaninom. On je deo čarolije u kojoj živim — ili barem verujem da živim — već petnaest dana. Ova nova epizoda je svakako deo sna; kroz nekoliko trenutaka ću se probuditi u svom krevetu, negde, u nekoj zemlji koju ne posećuju ni duhovi, ni ovaploćene lame u blistavim haljinama i u kojoj gospoda nose obične kapute a konji, normalne veličine, nisu prekriveni tkaninama boje sunca.

Udaranje u talambas čini da poskočim, oboe u molu izvijaju neku melanholičnu melodiju. Duh uzjahuje svog vatrenocrvenog ata, gospoda i sluge iz pratnje skaču u sedla.

— Čekam vas — ponavlja princ-lama, dražesno mi se osmehujući. Čujem sebe, kao da to govori neko drugi, kako mu obećavam da ću sutradan doći u njegovu prestonicu i čudna se konjica, praćena muzičarima, udaljava.

Sa poslednjim zvucima tužne melodije koja je nestajala u daljini, ta vrsta čarolije koja me je držala nepokretnom, raspršila se. Činim jedan korak. Ne, nisam sanjala, čitav ovaj prizor je stvaran. Nalazim se u Kalimpongu, na Himalajima, a pored mene stoji prevodilac koji mi je na raspolaganju od dolaska.

Kako sam se našla u tom svetu. Već sam objasnila na drugom mestu¹. U to vreme su politički razlozi naveli dalaj-lamu da potraži utočište na britanskoj teritoriji; njegov boravak na graničom delu Indije učinio mi se jedinstvenom prilikom da ga vidim i da od njega dobijem objašnjenja o vrsti budizma što preovlađuje u Tibetu.

Retki su stranci imali priliku da se približe svešteniku-kralju koji boravi u svom svetom gradu, u Zemlji snegova. Čak mu ni u izgnanstvu nije bilo lako prići; sve do mog dolaska on je tvrdoglavo odbijao da primi bilo koju drugu ženu izuzev kada se radilo o Tibetanki. Prva sam bila počastvovana i primljena kao izuzetak i imam pouzdan razlog da verujem da sam bila i jedina.

Pošto sam jednog prohladnog jesenjeg jutra, dok su planinu obavijali ružičasti oblaci, napustila Dardžiling, nisam nikako mogla da predvidim izvanredan razvoj mog poduhvata. Ispred mene je bilo tek kratko putovanje i zanimljiv intervju, dok sam se u stvarnosti prepustila nizu putovanja koja će me zadržati u Aziji više od deset godina.

Na samom početku tog dugog puta, dalaj-lama je u mom sećanju ostao kao neka vrsta domaćina koji mu, kada primeti nekog putnika u podnažju zidina koje okružuju njegov posed, pokazuje pravac kojim treba da ide da bi ušao.

Taj pravac mi je bio označen dvema rečma: »Učite tibetanski jezik.«

Ako je poverovati njegovim potčinjenima koji ga zovu Sveznajućim (thamstched mkyenpa), gospodar Tibeta je, kada mi je dao taj savet, znao šta će se kasnije desiti i da me je na taj način on vodio ne samo u Lasu, svoju zabranjenu prestonicu, što je bilo malo, već ka tajanstvenim učiteljima i nepoznatim mudracima kojima je bilo još teže približiti se a koje prikriva njegova divna zemlja.

Lama-kralj je u Kalimpongu boravio u prostranom letnjikovcu koji je pripadao ministru radži od Butana. Jedna avenija bila je prikrivena, kako bi se tom naselju dao što uzvišeniji izgled, sa dva reda visokih bambusovih štapova koji su bili posađeni na ivici puta, a svaki je nosio zastavu na kojoj je bilo odštampano Aum mani padme hum! ili pak »konj od vazduha« i okruženo magičnim formulama. Tibetanska nacionalna zastava, na kojoj je crni lav na osnovi grimizne boje, verujem da u to vreme još uvek nije postojala.

Dvor prognanog vladara bio je skladan, a posluga je brojala više od stotinu ljudi. Ovaj svet se uglavnom prepuštao spokojstvu blage DOKOLICE kojoj su davali čar beskrajna ćaskanja i mir je vladao oko prebivališta velikog lame. Ali, za dana praznika ili primanja sa svih bi strana hrupila zaposlena i bučna gomila dostojanstvenika i posluge. Oni bi zakrčili vrata, pokazivali su se na svim prozorima,

raštrkali bi se po okolini, žurili su, pokretali se, vikali često toliko slični između sebe u prijatim haljinama da bi neki stranac lako pokazao ljutit prezir.

Dekor, etikecija i sjaj Potale bili su daleko! Oni koji su videli taj, logor pored puta u kome je vladar Tibeta čekao da mu njegovi podanici ponovo osvoje presto, nisu mogli ni da naslute šta je u stvari dvor Lasa.

Britanska ekspedicija koja je na silu prodrla na njegovu zabranjenu teritoriju i koja je paradirala u njegovoj prestonici, uprkos činima i čarolijama najpoznatijih vrača je verovatno naterala dalaj-lamu da shvati da su strani varvari njegovi gospodari kada je snaga u pitanju. Razni izumi koje je kasnije mogao da proveri tokom svog putovanja u Indiju, su ga verovatno ubedili u njihovu veštinu da ukrote i oblikuju materijalno. Međutim, njegovo ubeđenje o duhovnoj inferiornosti belaca bilo je nepokolebivo i što se toga tiče delio je mišljenje zajedničko svim Azijatima, od Cejlona sve do severnih granica Mon-golije.

Žena sa Zapada upućena u budističko učenje činila mu se neshvatljivom pojavom. Da sam nestala dok mi je govorio ne bi bio iznenađen; ali nasuprot tome iznenađivala ga je stvarnost moje ličnosti.

Primoran da se u to uveri dalaj-lama me je ispitivao o mom učitelju. Morala sam da ga imam i to je mogao da bude samo Azijat. Kao da je pao s Marsa kada sam mu potvrdila da je još pre mog rođenja jedna budistička knjiga koju su lame najviše cenile prevedena na francuski jezik².

To je bila činjenica koju je teško prihvatao i trudio se da joj umanji vrednost. »Ako su — govorio je — neki stranci zaista naučili naš jezik i čitali naše svete knjige, to ne znači da im njihov smisao nije promakao.«

Dok je tako govorio pružao mi je savršenu priliku da mu iznesem svoju molbu. Požurila sam da je iskoristim:

»Upravo zbog toga što sumnjam da je izvesno religiozno učenje iz Tibeta loše shvaćeno, obraćam se Vama da bih se prosvetila.«

Ovaj odgovor se dopao dalaj-lami; ne samo da sam dobila usmena objašnjenja o pitanjima koja sam mu postavila, već mi je kasnije uručio pisanu raspravu u kojoj je još više razradio neka svoja objašnjenja.

Princ Sikim i njegova pratnja su iščezli i ostalo mi je jedino da držim svoje obećanje i da se i sama spremam da otputujem za Gangtok. Međutim, jedna druga misao mi se vrzmala po glavi.

Dan pre toga prisustvovala sam blagosiljanju hodočasnika od strane dalaj-lame, što je sasvim različito od prizora papskog blagosiljanja u Rimu.

Dok jednim pokretom ruke papa blagosilja mnoštvo ljudi, Tibetanci koji mnogo više traže očekuju da svako od njih dobije poseban blagoslov. Kod lamaista postoje tri načina blagosiljanja koja odgovaraju stepenu poštovanja koji lama koji blagosilja oseća za onoga kome daje svoj blagoslov. Položiti obe ruke na nečiju glavu je najučtiviji način blagosiljanja. Manje učtiv način je kada se glava do-dirne samo jednom rukom i u ovom slučaju postoje nijanse kada se glava dodiruje samo sa dva ili čak jednim prstom. A zatim, na kraju, dolazi blagosiljanje koje se daje dodirivanjem glave sa nekom vrstom peruške koja je sačinjena od drška na kome su privezane svilene trake različitih boja.

Primetiće se da u svim ovim načinima blagosiljanja uvek postoji direktan ili indirektan kontakt između lame i vernika. Zbog čega je taj kontakt neophodan? To je, po lamaistima, zbog toga što se blagoslov ne sastoji u tome da se prenese naklonost Boga na osobe ili na stvari, već da im se ulije spasonosna snaga koja proizilazi iz samog lame.

Veliki broj ljudi koji su dojurili u Kalimpong da bi bili dodirnuti trakama ritualne peruške koju drži dalaj-lama mi je već pokazao koliko je veliki ugled on uživao. Defile je trajao više sati i primetila

sam da u povorci vernika nisu učestvovali jedino lokalni lamaisti. Veliki broj Nepalaca i Bengalaca je tu bio pomešan sa hinduističkim sektama. Videla sam kako veliki broj njih koji su došli kao posmatrači, iznenada doživljavaju neku vrstu okultne privučenosti i trče da se pridruže pobožnom stadu.

Dok sam posmatrala ovaj prizor nešto dalje sam primetila kako na zemlji sedi jedna osoba čja je čupava kosa bila obavijena turbanom, što je običaj pojedinih asketa iz Indije. Međutim, taj čovek nije uopšte imao crte lica Hindusa i nosio je prljavo i dronjavo manastirsko lamaističko odelo.

Ovaj jadnik je spustio malu torbu pored sebe i posmatrao gomilu sa izrazom lica koji mi se učinio podrugljivim.

Pokazala sam ga Davasandupu i pitala ga šta misli o ovom Diogenu sa Himalaja.

— To mora da je NALĐORPA¹ na proputovanju — odgovorio mi je, i kako je osetio da sam radoznala da o njemu saznam nešto više, moj uslužan prevodilac je otišao da porazgovara sa njim.

Kada se vratio njegovo je lice bilo ozbiljno.

— Ovaj lama — rekao mi je — je Butani', peripatetički asketa. On čas prebiva ovde, čas tamo, po pećinama, napuštenim kućama ili pod drvećem u šumama. Ovde je ostao nekoliko dana i boravi u malom susednom manastiru.

Na tog sam asketu lutalicu mislila po odlasku princa i njegove pratnje. Imala sam vremena, zašto ne bih otišla do GOMPE (manastira) u kome je boravio. Možda ću ga tamo sresti. Zašto je izgledao kao da se ruga Velikom lami i njegovom stadu? Moglo bi biti zanimljivo da se to sazna.

Saopštila sam svoju želju Davansadupu koji je izjavio da je spreman da me prati.

Pošli smo na konju i uskoro stigli u GOMPU koja je, u stvari, bila samo velika seoska kuća.

U La kang-u (sala u kojoj su smeštene statue božanstava) NALĐORPA je sedeo na jednom jastučetu preko puta niskog stola i

privodio kraju svoj obrok. Administrator hrama je nama doneo druge jastuke i ponudio nas čajem.

Sada je trebalo razgovarati sa asketom lualicom koji za to uopšte nije bio spreman, jer je ustiju punih pirinča na naše učtive pozdrave jedva odgovorio nekom vrstom mumljanja.

Tražila sam neku rečenicu kako bih započela razgovor kada se neobični čovek nasmeja i izgovori nekoliko reči.

Davasandupu kao da je bilo neprijatno.

— Šta kaže? — upitala sam.

— Izvinite — odgovari prevodilac — ovi NALĐORPE ponekad suviše grubo govore... Ne znam da li treba da prevedem...

— Molim vas — odgovorila sam. — Ovde sam da sve zapišem, a naročito ono što bi iz bilo kog razlaga bilo ortginalno.

— Onda, molim vas izvinite..., on pita: »Šta ovde traži ova idiotkinja?«

Drsko pitanje me nije suviše iznenadilo. I u Indiji izvesni SANNYASINI (askete) se prave da vređaju one koji im prilaze.

— Odgovorite — rekoh Davasandupu — da sam došla da ga pitam zašto se ruga onima koji dolaze da prime blagoslov od dalaj-lame.

—... Važni zbog samih sebe i onoga što rade — promrmlja NALĐORPA sebi u bradu... — Crvi koji se valjaju u g.....

Razgovor je postajao živopisan.

— A vi — nastavila sam — jeste li vi van tog smrada?

On se glasno nasmeja.

— Onaj ko hoće da ga izbegne u njega se dublje uvlači. Valjam se u njemu kao svinja. Varim ga i pretvaram u zlatan pesak, u potok bistre vode. Napraviti zvezde od pasjeg izmeta, to je posao!

Moj sagovornik je očigledno bio naklonjen skotološkim poređenjima. To mora da je bio njegov način da se ponaša kao natčovek.

— Najzad — rekoh — zar te pobožne neznalice nisu u pravu kad koriste dalaj-lamino prisustvo da bi dobili njegov blagoslov? To su

jednostavni dobri ljudi čiji duh ne može da se uzdigne od uzvišenih učenja...

NALĐORPA me prekinu.

— Da bi blagoslov delovao — reče on — treba da onaj koji ga daje poseduje u sebi snagu prenosa. Ona može da se upotrebi na mnogo načina. Zašto su, u slučaju da je ima u sebi, Dragocenom zaštitniku (dalaj-lama) potrebni vojnici da bi se borio protiv Kineza i drugih neprijatelja? Zar on sam ne može da one koji mu se ne dopadaju otera van Tibeta i da zemlju okruži nevidljivom i nepremostivom granicom?

»Guru rođen u lotosovom cvetu« (Padmasambhava) je posedovao tu moć i njegov blagoslov dospeva uvek do onih koji ga duboko poštuju, mada sada živi u dalekom predelu Rakšasa.

»Ja sam samo skroman učenik, a međutim...«

Skroman učenik mi je izgledao čaknuto, a naročito mi je izgledao tašt jer je njegovo nedorečeno »a međutim« bilo propraćeno pogledom koji je mnogo govorio o nedovršenom smislu prekinute rečenice.

Mom prevodiocu očigledno je bilo neprijatno. On je duboko poštovao dalaj-lamu i nije voleo da sluša kako ga kritikuju. Sa druge strane čovek koji je sposoban da »načini zvezde od pasjeg izmeta « ulivao mu je sujeveran strah.

Predložila sam da se povučemo, ali pošto sam saznala od administratora hrama da lama sutradan treba da krene na put, pružila sam nekoliko rupija Davasandupu i kazala mu da mu ih da da kupi namirnice za put.

Ovaj se-poklon nije dopao NALĐORPI. Odbio ga je rekavši da je već dobio više namirnica nego što može da ponese.

Davasandup je poverovao da će učiniti dobro ako insistira i pažljivo je spustio novac na sto pored lame. To mu je uzeto za zlo. Nije načinio ni tri koraka kada sam videla kako posrće, zanosi se i udara leđima u zid, kao da ga je neko žestoko odgurnuo.

Istovremeno je uzviknuo i stavio ruku na stomak. NALĐORPA je ustao i izašao iz odaje podrugljivo se smejući.

— Dobio sam strašan udarac pesnicom koji me je odbacio unazad — reče mi Davasandup. — Lama je ljut, kako da ga umirim?...

— Hajdemo odavde — odgovarila sam. — Lama nije kriv za ono što vam se dosilo. Neka srčana smetnja je uzrok tome. Dobro ćete uraditi ako se obratite lekaru.

Bled i brižan, prevodilac nije ništa odgovorio i vratili smo se a da nisam uspela da rasteram njegov strah.

Sutradan u zoru Davasandup i ja krenuli smo za Gangtok.

Staza za mazge kojom smo išli gubila se u Himalajima, toj svetoj zemlji hinduske tradicije naseljenom mudracima, asketama — čarobnjacima i božanstvima. Letnje postaje koje su sagradili stranci na njenoj ivici nisu još uvek uspele da vidno iskvare njen izgled. Na nekoliko kilometara od velikih hotela u kojima se uz zvuke džeza igra, prašuma se nastavlja. Prekrivana lutajućom maglom, sablasna vojska drveća, obavijena dugačkom mahovinom modrozeleno boje u njoj ocrta uznemiravajuće pokrete pri prolasku putnika. Od dolina bujne džungle do vrhova prekrivenih večnim snegovima, čitava se zemlja kupa u neizrecivoj atmosferi tajne.

Prikladno tom dekoru, vraćanje vlada među takozvanim budističkim stanovništvom i medijumima: Bonposi, Paosi, Bountingi i Yabasi oba pola prenose i u najmanja sela opštenje bogova i pokojnika.

Tokom puta spavala sam u Pakiongu a sutradan sam se približila Gangtoku, gde me je na nekoliko kilometara od sela-prestonice sačekalo divna tučana oluja koja se iznenada razbesnela.

Meteorološke pojave su po verovanju Tibetanaca delo demona ili vraća. Tučana oluja je njihovo omiljeno oružje. Démoni se njime služe da spreče hodočasnike koji posećuju sveta mesta, a lame-čarobnjaci brane pristup svojim skloništima nametljivcima i od njih udaljavaju buduće učenike mlaka srca.

Sujeverni Davasandup mi je nekoliko nedelja posle mog dolaska poverio da je pitao za savet jednog MOPU (vrač) povodom nepogode koja je iznenada izbila posle blistavog dana i koja je propratila moj dolazak.

Prorok je izjavio da lokalni bogovi i sveci nisu neprijateljski raspoloženi prema meni ali da ću i pored toga uložiti mnogo napora tokom boravka u „Zemlji religije« (parafraza za Tibet).

Slučajno ili zahvaljujući svojoj vidovitosti MOPA je pogodio. Budućnost će mi to pokazati.

Princ koji je nasledio Sikima: S. A. Sidkeong Namgyal, bio je zaista lama, sveštenik manastira sekte Khagyud-Karma a pored toga bio je TULKU' koga su smatrali reinkarnacijom svoga strica, lame po predanju.

Prema običaju, obukao je sveštениčko odelo još kao sasvim malo dete u manastiru u kome je bio novorođeni poglavar i u kome je proveo jedan deo svoje mladosti.

Pošto su ga britanske vlasti zatim odabrale dajući mu prednost nad njegovim starijim bratom da bude eventualni naslednik svoga oca maharadže, engleski namesnik ga je izvukao iz manastira i poverio ga je jednom poengleženom Hindusu koji je trebalo da mu bude tutor i učitelj. Kratak boravak na Univerzitetu u Oksfordu i jedan put oko sveta u pratnji jednog džentlmena iz diplomatske službe, upotpunili su njegovo donekle nepotpuno obrazovanje.

Sidkeong TULKU je savršeno znao engleski jezik a mnogo manje je vladao svojim maternjim jezikom: tibetanskim. Govorio je tačno hindustanski jezik i nešto malo znao kineski. Privatna vila koju je sagradio u vrtovima očinske kuće sličila je lepoj seoskoj kući u engleskom stilu koju je zaklanjao jedan tibetanski hram. Unutrašnjost kuće odgovarala je njenom spoljašnjem izgledu: u prizemlju se nalazio nameštaj u engleskom stilu, a na prvom spratu su se nalazili soba za molitvu i salon uređen na tibetanski način.

Mlađi princ je bio veoma otvorene naravi. Odmah se zainteresovao za moja istraživanja i potrudio se, sa mnogo revnosti, da mi ih olakša.

Prvi dani mog boravka u Sikimu bili su posvećeni posetama manastirima razasutim po šumama. Oni su me oduševili svojim položajem, pošto je većina njih iz sjajnog doba, na obroncima planina. Seoske gradnje, rado sam ih zamišljala nastanjene misliocima što su prezirali ambicije i borbu u svetu, koji su provodili dane u miru i dubokim meditacijama.

Stvaroast nije uopšte odgovarala prvom utisku. Većina sveštenika Sikima su prosti seljaci, veoma često neobrazovani, koji ne pokazuju nikakvu želju da se prosvete, čak ni kada se radi o budizmu koji ispovedaju. Oni za to, uostalom, nemaju uslova. Manastiri kojima pripadaju su siromašni, lišeni su prihoda koji bi se delili njihovim članovima i nemaju bogate dobročinitelje. Tako su TRAPE (sveštenici nižeg reda), zbog toga što nemaju redovnu novčanu pomoć ili darove koja bi im osigurali egzistenciju, da bi živeli primorani da rade.

Potrebno je objasniti izraz TRAPA kojim sam se upravo poslužila i koji ću i dalje nastaviti da upotrebljavam.

Strani pisci LAMAMA nazivaju sve članove lamaističkog sveštenstva, bez ikakve razlike. To nije slučaj u Tibetu. Na naziv lama (uzvišeni) imaju pravo samo crkveni dostojanstvenici: kao što su TULKUI, sveštenici velikih manastira i sveštena lica koja imaju najviši stupanj obrazovanja. Svi ostali sveštenici, čak iako su zaređeni (kao gelongi), samo su TRAPA (uzvišeni). Ipak, kada im se neko obraća običaj nalaže da se iz pristojnosti daje naziv lama svim obrazovanim sveštenicima zrelog doba.

Neke TRAPE iz Sikima, za koje su njihove kolege smatrale da su učeni, mogli su da se bave nekim religioznim ritualima. Podučavali su obrednom recitovanju mlade redovnike koji su preživakavali svoje lekcije uz darove u naturi i sa nešto novca, ali su ih često koristili i kao poslugu.

I pored toga glavni izvor prihoda svih sveštenika pricao je iz svešteneke sluŹbe.

Kao Źto je poznato, izvorni budizam odriče sve religiozne obrede. Upućeni lamaisti rado prihvataju njihovu beskorisnost kada se radi o duhovnom prosvetljenju koje moŹe da se dosegne jedino intelektualnim naporom. Međutim, većina njih preporuĉuju izvesna obredna sredstva kako bi se dostigli drugi ciljevi, kao Źto je lećenje bolesti, materijalni uspeh, onemogućavanje zlonamernih bića i kretanje duha pokojnika na onom svetu.

Prisustvovanje verskim sahranama bila je glavna svešteneeka duŹnost sveštenika brđana sa Himalaja. Treba da kaŹem da su je obavljali sa revnošću, ĉak nekom vrstom Źara koji je nalikovao zadovoljstvu.

Obred sahrane podrazumeva jednu ili dve daće koje porodica umrlog priređuje za sve ĉlanove manastira kojem je venik pripadao. Źtaviše, darovi u novou ili naturi se poklanjaju kao neka vrsta nagrade TRAPAMA koji vrše sluŹbu u kući umrlog. Dakle, sveštenik-seljak ovih krajeva, već sam to rekla, je siromašan i redovno se slabo hrani. Ponekad ovi primitivci retko uspevaju da sakriju radost kada ĉuju za smrt nekog bogataša iz svog kraja jer im ona obećava više dana ĉašćenja.

Zreli ljudi uglavnom znaju da prikriju svoja osećanja u tim prilikama, ali deĉaci-novajlije koji ĉuvaju stada po Źumama su iskreni na nepatvoren naĉin.

Jednog dana dok sam sedela i uŹivala nedaleko od nekoliko svešteneekića-pastira, došlo je do nas zavijanje nekog duvaĉkog instrumenta koje je bilo jedva ĉujno zbog daljine.

U trenu, deĉaci koji su se igrali ostali su nepomiĉni, paŹljivo osluŹkujući. Isti zvuk se ponovo ĉuo. Deĉaci su shvatili:

— Źkoljke — reče jedan od njih.

— Neko je umro — odgovori drugi.

Zatim su ĉutke stajali, gledajući se sjajnim oĉima, smešeći se iskusno:

— Ješćemo meso — promrmlja jedan od dečaka.

Međutim, u mnogim selima lamaistički sveštenik trpi konkurenciju vrača. Obično ovo suparništvo ne dovodi ni do kakve mržnje; u većini slučajeva obojica veruju u svoje poštovane metode, kao i u metode svoga suseda. Mada lamu više poštuju od vrača Bona, sledbenika stare vere starosedelaca, ili od čudotvorca NGAGPE koji se poistovećuje sa službenim sveštenstvom, ove poslednje smatraju veštijim kada treba stupiti u vezu sa demonima koji na bilo koji način mogu da naškode živom čoveku ili duhu umrlog.

Nepredvidiva okolnost dovela me je do otkrića na koji način lama koji vrši službu odvaja duh umirućeg od tela i upućuje ga na pravi put na omom svetu.

Tog sam se dana vraćala iz šetnje po šumi kada sam čula oštar i kratak krik koji nije bio sličan nijednom kriku životinja koje sam poznavala. Nekoliko trenutaka kasnije isti krik je bio ponovljen još dva puta. Krenula sam polako u pravcu odakle je on dolazio.

Uskoro se pojavi koliba koju mi je sakrilo uzdignuto zemljište. Ležeći na trbuhu iza jednog žbuna mogla sam da posmatram šta se događa a da me ne primete.

Dva su sveštenika sedela na zemlji, pod drvećem, spuštenih očiju u položaju meditiranja.

— Hik! — uzviknuo je jedan od njih, jednostavnim piskavim glasom. — Hik! — ponovio je drugi posle nekoliko trenutaka.

I oni su tako nastavljal ne pokrećući se i ne gavoreći, praveći između uzvika duge intervale ćutanja. Primetila sam da taj krik ispuštaju sa naporom, kao de je dolazio iz njihove utrobe. Pošto sam ih posmatrala duže vreme videla sam kako je jedan od njih prineo ruku grlu sa izrazom patnje na licu. Okrenuo je glavu i ispljuvao tanak mlaz krvi.

Njegov drug mu je rekao nešto što nisam mogla da čujem. Ne odgovorivši mu sveštenik je ustao i uputio se ka kolibi. Tada sam

primitila da je iz njegove kose virila duga slamka koja je bila uspravna na vrhu njegove glave. Šta li je taj ukras značio?

Iskoristivši to što je jedan od dvojice TRAPA ušao u kolibu a drugi mi okrenuo leđa, pobjegla sam.

Čim sam uspela da vidim Davasandupa počela sam da ga ispitujem. Šta su ti ljudi radili? Zašto su ispuštali taj čudan krik?

— Taj krik — objasnio mi je moj tumač — je ritualni uzvik koji lama vršitelj obreda ispušta pored onoga koji je upravo umro kako bi oslobodio njegov duh i isterao ga iz tela kroz otvor koji taj magični slog proizvodi na vrhu lobanje.

Jedino lama koji je dobio moć od upućenog učitelja da proizvede to HIK! sa propisanom intonacijom i psihičkom snagom sposoban je da deluje sa uspehom. Kada vrši obred pored leša, posle HIK! dodaje uzvik FET! ali treba dobro da pazi da ne izgovori to FET kada jednostavno uvežbava praktikovanje tog rituala, kao sveštenici koje ste iznenadili. Kombinacija ova dva zvuka dovodi nepobitno do odvajanja duha i tela i prema tome lama koji bi ih tačno izgovorio odmah bi umro. Ta opasnost ne postoji kada on vrši obred jer u tom slučaju on onda deluje u ime umrlog i pozajmljuje mu svoj glas na takav način da dejstvo tog magičnog sloga oseća pokojnik a ne lama.

Pošto im je psihičku moć da izbace duh van telesnog okvira preneo u to upućen učitelj učenicima ostaje da vežbaju da proizvedu to HIK! sa pravilnom intonacijom. Priznaje se da su postigli taj cilj kada slamka koja se nalazi na njihovoj glavi ostane uspravna i ne padne onoliko dugo koliko to oni žele. U stvari, pravilno izgovaranje tog HIK! stvara mali otvor na vrhu lobanje i on abavlja slamku. Kada se radi o umrlom, otvor je mnogo širi. Događa se da u njega može da se uvuče mali prst.

Davasandup se veoma zanimao za sve što se odnosi na smrt i na opstanak »duha«. Pet ili šest godina pošto mi je dao ova objašnjenja preveo je jedno klasično delo iz Tibeta o seljenju pokojnika »s one strane“.

Većina stranaca, britanskih i orijentalističkih funkcionera, koristilo se uslugama Davasandupa i odala je priznanje njegovoj sposobnosti. Ja i pored toga raspoložem sigurnim podacima da mogu da verujem da nikada nisu upoznali njegovu pravu i raznovrsnu ličnost koju je umeo tako dobro da prikriva.

Davasandup je bio okultist, čak u izvesnom smislu mistik. Istraživao je tajne veze sa Đakinima¹¹ i strašnim božanstvima; jako ga je privlačilo sve što se odnosi na tajanstveni svet, uglavnom nevidljivih bića. Isto tako, imao je naklonos za medijumnost, koju mu neophodnost da radi kako bi mogao da živi, nije dozvoljavala da neguje kako bi on to želeo.

Rođen u Kalimpongu, vodio je poreklo od Butana i Sikima, ljudi sa planina i iz šuma, Primljen je kao stipendista na Višu školu u Dardžilingu za mlade iz Tibeta. Zatim je postao službenik britanske vlade u Indiji i imenovan je za prevodioca u Bacsu Diaru, predelu koji se nalazi na južnoj granici Butana.

Tu je sreo lamu koga je odabrao za duhovnog vođu. Zamišijala sam ga po onome što mi je Davasandup pričao o njemu — a on ga je duboko poštovao. Učinio mi se sličnim svima onima sa kojima sam došla u dodir: pomalo učen, pomalo sujeveren, ali iznad svega dobar i blagorodan.

Ono što ga je razlikovalo od njegovih kolega bilo je to što je on sam imao za GURUA (duhovnog vođu) pravog sveca čiji život vredi ispričati.

Bio je lutalica koja se odaje mističnim kontemplacijama na jednom udaljenom mestu u Butanu. Jedan od njegovih učenika živeo je sa njim i služio ga.

Tako, jednog dana, neki dobrotvor pustinjač dođe da ga poseti i ostavi mu nešto novca da kupi zalihe namirnica za zimu. Podstaknut pohlepom, učenik ubi svog starog učitelja i uteče sa novcem.

Lama, koji je smatran mrtvim došao je k sebi. Njegove rane nanete sabljom bile su teške i starac je strašno patio. Da bi zaboravio svoju muku odavao se meditiranju.

Koncentracija misli, do tačke do koje je dovode tibetanski mistici, odstranjuje fizičku osetljivost i pomoću i najmanjeg stupnja moći umanjuje tu osetljivost.

Nekoliko dana posle zločina jedan drugi lamin učenik koji je došao da ga poseti pronašao ga je kako leži nepomičan, uvijen u pokrivač. Miris koji se širio iz već zagađenih rana i iz pokrivača natopljenog krvlju privukao je njegovu pažnju: počeo je da ispituje svoga učitelja. Pustinjak mu je onda ispričao šta se zbilo i, kako je čovek odmah hteo da ode da potraži lekara u najbližem manastiru, on mu je to zabranio.

— Ako saznaju za stanje u kome se nalazim — reče on — tražiće krivca. Kako on nije umakao daleko pronaći će ga i verovatno će ga osuditi na smrt. Ja to ne mogu da dopustim. Ako se pročuje šta mi se desilo neće imati vremena da umakne potrazi. Možda će on jednog dana pastati bolji i, u svakom slučaju, ja ne želim da budem uzrok njegove smrti. A sada mi više ne govorite, idite, ostavite me samog.

Ne boli me dok meditiram, ali čim postanem svestan svoga tela bol koji osećam je nepodnošljiv.

Pravi istočnjački učenik nipošto ne može da ne ispuni takvu zapovest. On shvata da je duh onaj koji zapoveda. Čovek se baci ničice pred noge svog GURUA i udalji se. Nekoliko dana kasnije pustinjak je umro sam u svojoj pećini.

Mada se Davasandup divio ponašanju ovg svetog lame takvi moralni ciljevi su mu se činili isuviše nedostižnim da bi se trudio da ih postigne. On je to skrušeno priznavao. Ono što ga je neodoljivo privlačilo, zbog želje da postigne natprirodne moći to sam već rekla, bilo je druženje sa bićima iz okultnog sveta. Da vidi čuda, da ih sam stvara, to je bio njegov san. Imao je sve želje jednog

čarobnjaka ali nije posedovao znanje i neophodnu moralnu snagu da ih ostvari.

Suviše česta pojava među njegovim sunarodnicima — piće, bilo je njegovo prokletstvo. Ono je podsticalo u njemu urođenu sklonost ka gnevu koji ga jednog dana umalo nije doveo do ubistva.

Nešto malo sam uticala na njega dok sam boravila u Kangtoku. Uspela sam da mi obeća da će razmisliti o potpunom odricanju od fermentiranog pića koje gospodari svim budistima, ali je bila pot-rebna mnogo veća volja nego što ju je imao moj vrsni tumač da bi se na tom putu isrtrajalo. Bilo mu je nemoguće da se odupre okolini koja je smatrala da opijati se i ostaviti pamet na: dnu svog pehara znači imati svojstva vernog učenika Padmasambave'.

Kada sam ga upoznala, Davasandup je napustio posao u vladi i bio u službi prvog učitelja-direktora tibetanske škole u Gangtoku. U toj ulozi profesora bio je neopisiv.

Posebni prevodilački radovi ili neki drugi, posete i dugi razgovori sa lamama, upražnjavanje okultnih rituala — a naročito njegova strast za čitanjem — sprečavalo ga je da se bavi svojom školom za koju on, činilo se, uopšte ne zna ni da postoji.

Svuda kuda bi išao, čak i u najintimniji deo svog stana, nosio je neku knjigu i uskoro pošto bi sav bio obuzet njome pao bi u neku vrstu zanosa i zadugo gubio svest o mestu na kome se nalazi.

Dešavalo mu se da prođe čitav mesec a da ne stupi u odaju koja je služila kao učionica, prepuštajući učenike brizi drugog učitelja koji je imitirao nebrigu svoga pretpostavljenog onoliko koliko je mislio da je to moguće a da ne dobije otkaz.

Prepušteni sebi dečaci su se stalno igrali ili lutali po šumama koje su okruživale školu, zaboravljajući i ono malo što su naučili.

Međutim došao je dan kada se Davasandup, lica ozbiljna kao Sudija umrlih, pojavio pred njima, a tada su mališani drhtali celim telom iz iskustva znajući šta se sprema.

Pre svega morali su da stanu u red ispred svog ispitivača. Ovaj bi onda postavljao pitanja jednom ili drugom učeniku koji su bili na kraju reda.

Ako je odgovor bio netačan ili ako učenik ne bi uopšte odgovorio njegov drug koji se nalazio pored njega mogao je da odgovori i ako bi odgovor zadovoljio naređivano mu je da udari jak šamar prvom učeniku i da stane na njegovo mesto.

Nesrećnik koji je dobio čušku bio je ponovo ispitivan i ako ponovo ne bi odgovorio ili bi odgovor bio netačan treći đak iz reda, pod uslovom da više zna, trebalo je da mu odvali novu pljusku i da stane na njegovo mesto.

Tako bi nesrećno derle, pošto bi bilo ošamareno desetak puta, otupelo zbog ovih neprestanih kazni, moglo da stigne do kraja reda.

Često se dešavalo da više učenika koji su stajali jedan pored drugog ne znaju lekciju. U tom slučaju bi onaj iz grupe koji je najbolje znao delio šamare, a kada bi svi pokazali isto neznanje Davasandup bi na sebe preuzeo opšte kažnjavanje.

Neki bi dečaci oklevali da suviše jako udare prijatelja i zadovoljavali bi se time da simuliraju udarac. Loše bi se zbog toga proveli jer je Davasandup budno pratio šta se dešava. — Ah, junačino — govario bi sa okrutnim osmehom — ne znaš kako da to obaviš. Dođi ovamo, ja ću te naučiti. — I, tras! njegova široka ruka bi prilepila šamar na lice dečaka koji „bi video sve sveće « i koji je morao, pod pretnjom da sve ponovo pretrpi, da ošamari svoga druga onom žestinom koja bi mogla da zadovolji njihovog strašnog učitelja.

Ponekad se kažnjavanje nije odnosilo na učenje. U ovoj blagoslovenoj školi u kojoj se nikakva nastava nije odvijala, preduzimljiv i nesvakidašnji duh Davasandupa otrivao je, međutim, prestupe koji nisu imali veze sa propisanim zakonima koji su mu se činili suviše popustljivima.

Tada bi se on naoružao štapom AD HOC, zapovedio kažnjenom da pruži ruku i drži otvorenu šaku a onda bi po njenom dlanu dečak koji je urlao dobijao mnogobrojne jake udarce od strane dželata. Ako ne bi ispružio dlan, krivac bi dobio udarac po glavi.

Dok je rukovao svojom batinom Davasandup je izvodio neku vrstu igre, skačući pri svakom udarcu koji bi zadao i ispuštajući zvučan krik »hop!« kao što to rade neke drvoseče. Tako je uz prisilno učešće nesrećnog dečaka koji je zbog bola tupkao nogama i uvijao se, primenjivanje kazne popimalo izgled đavoljeg plesa.

Otkrila sam te čudne scene kada sam dolazila u školu a da za to učenici nisu znali, a kada su postali prisni sa mnom nadugačko i naširoko su mi o tome pričali.

Posle nekoliko dana ili nekoliko nedelja trajanja te »profesorske aktivnosti«, Davasandup bi ponovo napuštao svoje učenike.

Mnogo bih drugih priča mogla da ispričam koje bi se odnosile na mog hrabrog tumača, čak bi neke od njih bile smešne kao što su to pripovedanja Bokača. On je imao mnogo drugih uloga pored uloge učitelja škole, okultiste i obrazovanog čoveka. Ali, mir njegovoj duši, neću da ga klevećem. Onakav kakvog ga poznajem, pošto je stakao znanje zahvaljujući jedino svom istrajnom radu, Davasandup je bio zanimljiva i simpatična ličnost. Uvek sam bila zadovoljna što sam ga srela i mnogo mu se zahvaljujem na onome što mu dugujem.

Dodala bih da je Davasandup pisac za sada prvog i jedinog englesko-tibetanskog rečnika i da je završio život kao profesor tibetanskog jezika na Univerzitetu u Kalkuti.

Moja radost bila je velika kada mi je princ-tulku saopštio da jedan pravi Tibetanac, doktor filozofije sa slavnog Manastirskog univerziteta u Tračilumpu' dolazi da baravi u GOMPI d' Enše, nedaleko od Gangtoka i da će uskoro neki drugi lama, poreklom iz Sikima, ali koji je studirao u Tibetu, da se vrati u svoju zemlju.

Uskoro mi se pružila prilika da upoznam ova dva čoveka koji su bili savršeni učenjaci.

Prvi, Kušog* Chos-dzed, pripadao je porodici starih kraljeva iz Tibeta. Bio je dugo u zatvoru iz političkih razloga i pripisivao je slabo stanje svoga zdravlja zatrovanim namirnicama koje su mu, verovao je on, davali za vreme zatočenja.

Princ iz Sikima, koji je veoma poštovao obrazovane ljude, je prihvatio izbeglicu sa žarom. Da bi mu obezbedio životne uslove i da bi u isto vreme nekolicina mladih sveštenika iskoristila njegovo znanje, imenovao ga je opatom manastara d'Enše u svojstvu profesora gramatike dvadesetorici učenika.

Kušog Chos-dzed bio je GELUP PA, u stvari član obnovljene sekte koju je osnovao Tsong Kapa (oko 1400), koju su između sebe nazivali sektom »žutih kapa«.

Strani pisci koji su opisivali učenje i verske obrede »crvenih kapa« mogli bi da uvide svoje zablude kada bi videli opata GELUPPA kako se nalazi na čelu sveštenika crvene sekte i kako sa njima održava službu.

Ne znam da li se lama od Enše revnosno predavao meditiranju i da li mogu da ga svrstam među mistike, ali je kao naučnik bio neobičan. Njegovo pamćenje bilo je kao neka čudna biblioteka čija je svaka knjiga spremna da se otvori na običan znak. Bez napora je navodio po dvanaestinu tekstova. Ova činjenica nije nimalo čudna za Tibet, ali ono što iznenađuje je savršeno razumevanje najtananijih nijansi tekstova koje je imao Kušog Chos-dzed.

Bilo iz uviđavnosti, bilo iz instinktivnog ponosa zbog svog najstarijeg i najvišeg porekla, kao i zbog porekla njegovog zaštitnika, lama od Enše je retko navraćao u prinčevu vilu. To je činio jedino u slučaju kada je trebalo da sa njim razgovara o poslovima koji su se ticali manastira za koji je preuzeo odgovornost. Ponekad je dolazio kod mene ali sam se ja najčešće penjala do GOMPE koja se nalazila na jednom grebenu planine koja je nadvisivala Gangtok.

Pošto bi više puta razgovarao sa mnom, lama, nepoverljiv kao svi Istočnjaci, se dosetio zanimljivog lukavstva da bi se uverio u moje poznavanje budizma i o stupnju mog razumevanja njegovog učenja.

Jednog dana, za vreme moje posete, on izvadi iz fioke list papira na kome je bio ispisan dug niz pitanja i na najučtiviji način zamoli me da na njih odmah odgovorim.

Teme na koje je trebalo da odgovorim bile su nejasne i svakako su bile odabrane sa namerom da me zbune.

Izvukla sam se časno iz ovog iskušenja, izgledalo je kao da ga je ispitivanje zadovoljilo. On mi je onda priznao da do ovog trenutka nije verovao da sam bila budista kako sam to tvrdila i pošto nije mogao da objasni razloge koji su me podsticali da ispitujem lame, plašio se da sam to radila iz loših pobuda.

Kasnije mi se činilo da sam ga u to potpuno razuverila i imao je u mane puno poverenje.

Sledeći lama, koji je nešto kasnije došao u Gangtok, došao je iz manastira Tolung Tserpuga, koji se nalazi u pokrajini Lase. On je tu studirao dok je bio mlad i kasnije se tu vratio kao sekretar poglavara sekte Karmapa (jedna od najvažnijih sekti »crvenih kapa«).

Zvali su ga Bermiad Kušog (G. od Bermiaka) jer je bio sin gospodara ovog mesta, jedan od retkih članova plemstva Sikima koja je pripadala rasi starosedelaca Lepšama.

Kao i Kučog Chos-dzed ušao je u red GELONGA i bio neženja. Maharadža u svojstvu duhovnika zauzimao je jedan stan u palati.

Gotovo svako popodne je navraćao, kroz vrtove, u vilu u kojoj je stanovao princ naslednik i tu smo, u salonu nameštenom na engleski način, razgovarali o stvarima koje su veoma čudne za Zapad.

Volim da se sećam ovih ćaskanja tokom kojih sam počela da uklanjam veo koji nam skriva pravi izgled Tibeta i njegovog religioznog sveta.

Sidkeong TOLKU, uvek odeven u svoje sjajne haljine, predsedavao je na jednom otomanu, jedan sto bio je ispred njega, a ja sam sedela u fotelji, preko puta njega. Jedna zdelica od finog kineskog porculana na postolju od srebra sa poklopcem u obliku pagode, ukrašena koralom ili tirkizom, bila je smeštena ispred svakog od nas.

Nedaleko od princa, G. od Bermiaka, veličanstven u svojoj manastirskoj haljini i tiogi zagasitocrvene boje, sedeo je u drugoj fotelji, ispred njega se nalazio stočić sa zdelicom sa tacnom od srebra ali bez poklopca. Što se tiče Davasandupa, često prisutnog, on bi čučao kao klesač (na Istoku se kaže „kao lotos «) pred nama i njegova zdelica, koja se nalazila na tepihu, bila je i bez tacne i bez poklopca. Tako je propisivala tibetanska suviše komplikovana etikecija kada se radilo o gostima i o davanju poklopaca, tacni i stolica različitih visina.

Dok je Bermiak Kušog, vešt govornik i učenjak, govorio, tibetanski čaj, boje uvele ruže, začinjjen maslacem i solju, obilato nam je služen. Bogati Tibetanci uvek imaju punu zdelu čaja na svom domašaju. Svakodnevna izreka u Tibetu da bi se prikazali ljudi koji žive u izobilju je: »Njihove usne su uvek natopljene čajem ili pivom«. Zbog mog poštovanja za izvorni budizam jedino su čaj služili na ovim skupovima.

Jedan mladi sluga ga je donosio u ogromnom čajniku od srebra. On bi kružio držeći ga u visini ramena, a zatim ga je spuštao ka našim tacnama, veštim i proračunatim pokretima sveštenika koji vrši obred. Nekoliko mirišljavih štapića, koji su goreli u jednom uglu odaje, ispunjavali su je mirisom koji se razlikovao od svih indijskih ili kineskih tamjana koje sam mirisala za vreme svojih putovanja. Ponekad je do nas sa kapele palate dopirala, oslabljena daljinom, polagana i setna melodija, potresno melanholična... A lama od

Bermiaka bi nastavljao da govori, opisujući život i misli mudraca i metafizičara koji su živeli ili još uvek žive u zabranjenoj zemlji čija je granica tako blizu.

Kučogu Chos-dzedu i Bermiaku Kušogu dugujem što sam, pre svega, uvedena u malo poznatu veru lamaista koja se odnosi na smrt i njen, onaj manje poznat vid.

Kako je prvi od ovih lama pripadao sekti »žutih kapa«, a dragi sekti »crvenih kapa«, uverila sam se dok sam ih slikala da su moja saznanja upravo predstavljala opšteprihvaćeno mišljenje a nikako određeno učenje prihvaceno od jedne a odbačeno od druge sekte.

Štaviše, tokom sledećih godina imala sam priliku da na raznim područjima Tibeta razgovaram sa drugim lamama. Kako bih ugodila čitaocu u daljem tekstu grupisala sam suštinu ovih različitih saznanja.

Obični ljudi uglavnom smatraju da budisti veruju u reinkarnaciju duše, čak i u seljenje duha. To je greška. Ono čemu budizam uči je da energija stvorena mentalnom i fizičkom aktivnošću nekog bića uzrokuje pojavu novih mentalnih i fizičkih fenomena po raspadanju tog bića posle smrti.

O ovoj temi postoje mnoge iscrpne teorije; izgleda da su mistici Tibeta dublje sagledali ovaj problem od većine drugih budista.

Ne bi trebalo insistirati na činjenici da su koncepcije filozofa razumljive jedino eliti. Što se tiče nižih slojeva, mada one ponavljaju osnovni credo: »Svi su agregati nepostojani, ne postoji nikakvo »ja« u osobi«, oni ostaju vezani za jednostavnije verovanje u neodređeno biće koje se seli iz jednog u drugi svet, poprimajući različite oblike.

Međutim, lamaisti shvataju živote hodočašća sasvim različito, na drugačiji način od svojih istomišljenika iz južnih krajeva: Cejlona, Burme itd. Po njima, jedan manje-više dug period vremena protiče od trenutka smrti i trenutka kada se pokojnik ponovo rađa u jednoj od šest vrsta živih bića koja oni priznaju. Ovih šest vrsta bića su: 1.

bogovi; 2. nebogovi, vrsta Titana; 3. ljudi; 4. ne-ljudi, ova vrsta podrazumeva genijalce, duhove, vile itd., neki od njih su dobri drugi zli; 5. životinje; 6. yidag, monstruoza bića koja naizmenično muče glad i žeđ i stanovnici različitih čistilišta koji podnose strašne muke.

Nijedan od ovih života nije večit. Smrt postoji za sve, za bogove kao i za nesrećnike koji stenju u čistilištu, a smrt prati ponovno rođenje bilo u istoj vrsti bića ili u nekoj različitoj vrsti.

Po narodnom verovanju pokojnik se ponovo vraća u život koji je manje-više srećan, već prema dobrim ili lošim delima koja je počinio. Lame, koji su prosvetljeniji, uče da svojim delima i svojim mislima čovek ili bilo koje drugo biće, razvijaju u sebi samima sposobnosti koje sasvim prirodno vode ka životnoj sudbini i u odnosu su sa njom. Drugi, pak govore da svojim delima, a naročito duhovnom aktiv-nošću, jedno biće preobražava prirodu supstancije od koje je načinjeno i tako se ono samo preobražava u boga, životinju, prokletnika itd.

Dovde se ove teorije uopšte ne razlikuju od teorija prihvaćenih od većine budista. U daljem tekstu lamaističko mišljenje biva različito.

Pre svega treba naglasiti da je već prihvaćena važnost umešnosti, spretnosti, od nekih budističkih sekti mahajanista, znatno uvećana kod lamaista.

»Onaj ko je spretn, živeće udobno čak i u paklu« kaže jedna veoma popularna poslovlca u Tibetu. Više od bilo kakvih objašnjenja treba shvatiti mišljenje lamaista povodom onoga što oni podrazumevaju pod THABS: »metodom«.

Tako, dok većina njihovih istomižljenika veruje da se sudbina pokojnika matematički izračunava prema njihovoj moralnoj vrednosti, lamaisti pretpostavljaju da je onome ko je »vešt«, moguće da preobrazi i da poboljša svoju sudbinu POST MORTEM i da se ponovo rodi u što je moguće boljim uslovima.

Kažem: što je MOGUĆE boljim, jer uprkos njihovog poverenja u dejstva sposobnosti težina učinjenih dela (NIEUN LAS) još uvek ostaje važeća, veruju oni, i to je značajna sila, ponekad toliko

značaj-na da su svi napori pokojnika, čak i napori prosvetljenog čudotvorca koji se zanima za svoju sudbinu, u nemogućnosti da zaustave »duh« koji se žuri ka ponovnom rođenju koje je bedno.

Kasnije ću vam dati jedan primer o tome.

Podimo od ideje da je »metoda«, umešnost, sve u svemu, od bitne važnosti. Lamaisti smatraju da umetnosti dobrog življenja treba dodati umetnost znanja umiranja i da se »s one strane« može dobro snaći.

Posvećeni smatraju da znaju šta ih očekuje posle smrti, a oni koji su zadubljeni u razmišljanje su unapred videli i iskusili senzacije koje prate smrt. Oni, dakle, neće biti ni iznenađeni, ni dirnuti ako im njihova sadašnja ličnost nije po volji i TO što će pratiti taj put pošto svesno pređu na »onu stranu«, tu će se kretati sa potpunom spoznajom puteva, staza i bogova ka kojima oni vode.

Šta je to TO što prati put pošto je telo postalo leš? Lamaisti razlikuju jednu od mnogobrojnih »svesti«: to je svest o svome »ja« ili prema jednom drugom značenju »želja za životom«.

Dopustiću sebi da pod terminom »duh« označim putnika čije ćemo putovanje pratiti »s one strane „. Mada ovaj termin loše odražava ideju koju obrazovani Tibetanci izražavaju rečju YID KY RNAMPAR CHESPA, on ima tu prednost da je dobro poznat Zapadnjacima i ja sam, uostalom, primorana da ga upotrebim zbog nemogućnosti da nađem neki drugi odgovarajući u evropskim jezicima.

Posvećeni su, kao što sam rekla, sposobni da sačuvaju lucidnost duha dok se vrši raspadanje njihove ličnosti i da pređu iz ovog sveta u drugi svet potpuno svesni onog što im se dešava. Nije li im baš zbog toga nepotrebna ičija pomoć u njihovom poslednjem času kao i nije li izvođenje religioznih obreda potpuno nepotrebno?

Ni u kom slučaju nije isto sa običnim čovekom, a pod običnim čovekom se ovde podrazumeva bilo ko, sveštenik ili neki laik koji ne poznaje učenje o smrti, a kojih je velika većina.

Lamaista ne prepušta ove neznalice sebe samima. Dok su u agoniji i kada izdahnu lama ih podučava oname što nisu naučili

tokom žlvota. On im objašnjava prirodu bića i stvari koje im se priviđaju, razuverava ih, a naročito ne prestaje da im označava pravac kojim treba da idu.

Prva briga lame koji bdi nad samrtnikom je da se trudi da ga spreči da zaspi, da se onesvesti ili da padne u komu. On mu označava uzastopne odlaske raznih »svesti “ koje su činile njegova čula: svest čula vida, svest čula mirisa, svest ukusa, svest oka, svest nosa, jezika, tela, uha, u stvari postupno gubljenje čula vida, mirisa, ukusa, dodira, sluha. U sada bezosećajnom telu misao je ta koja treba da bude aktivna i da vodi računa o pojavi koja se dešava. Treba istisnuti duh iz njegovog oklopa kroz vrh lobanje jer ako bi se oslobodio nekim drugim putem, njegovo kasnije blagostanje može da bude ozbiljno ugroženo.

To izdvajanje duha je, kao što sam već kazala, praćeno ritualnim uzvikom HIK! posle koga sledi PHET! Pre nego što ga *izgovori* lama treba da se potpuno koncentriše, da se poistoveti sa onim koji je upravo izdahnuo i da učini napor koji bi trebalo da učini pokojnik da bi doveo do izdizanja duha do vrha lobanje sa takvom snagom da na njoj stvori neophodni otvor koji će duhu omogućiti prolaz.

Posvećeni koji su sposobni da sami dovedu do tog uzdizanja duha do vrha glave sami izgovaraju HIK! i PHET! koji oslobađaju kada dođe kraj. Oni na ovaj način mogu i da izvrše samoubostvo i govori se da neki to i čine.

Zatim duh oslobođen tela poćinje obićno hodoćašće. Mada je narodno verovanje načinilo od ovoga pravo putovanje kroz stvarna mesta nastanjena isto tako stvarnim lićnostima, obrazovaniji lamaisiti ga smatraju prikazom subjektivnih vizija, snom koji duh sam stvara pod uticajem. svojih raznovrsnih težnji i prošlog života.

Neki tvrde da odmah posle svog oslobađanja duh dobija svoju intuiciju, koja je brza kao munja, o uzvišenoj stvarnosti. Ako je sposoban da uhvati tu svetlost, on je najzad oslobođen »zaćaranog

kruga» reinkarnacija i stalnog umiranja. Dosegao je stanje »nirvane«.

Ipak, to je redak slučaj. Uglavnom je duh zaslepljen tom iznenadnom svetlošću. On okleva dok ga vraćaju nazad njegova lažna poimanja, njegova privrženost individualnom životu, njegovom »ja« i za-dovoljstvima koja je osetio pomoću čula. Ili mu čak značenje onoga što vidi potpuno uzmiče, isto kao što okolna zbivanja često izmiču čoveku zaokupljenom svojim poslovima.

Običan pokojnik, koji je otišao na drugi svet dok je bio u nesvesti, ne shvata odmah svoj položaj kada ga »postane svestan«. Tokom više dana on govori osobama koje su delile sa njim njegovo staro prebivalište i čudi se što mu niko ne odgovara i ne primećuje njegovo prisustvo.

Jedan lama iz manastira Litanga (istočni Tibet) mi je ispričao da su umrli pomoću PAOS-medijuma, davali na znanje da se upinju da se domognu predmeta koji su im pripadali, da uzmu plug da bi otišli da obrađuju zemlju ili da otkāče sa eksera odelo kako bi ga obukli. Oni se ljute što ne mogu da učine ove uobičajene pokrete.

U ovom slučaju duh umrloga je smeten. Šta mu se dogodilo? On opaža nepokretno telo koje je slično njegovom, oko njega se nalaze lame. Da li je moguće da je umro?

Prostodušni veruju, da bi se u to uverio, oslobođeni duh treba da dođe na mesto na kome ima peska i da na njemu pogleda tragove svojih stopala. Ako zapazi da je stapalo naopako okrenuto, u stvari ako je peta napred a nožni prsti pozadi više uopšte ne treba da sumnja: sasvim je i potpuno mrtav.

Ali, reći ćete, kakav je to »duh« koji ima noge? To nikako nije duh koji je u telu, već eterično telo za koje je on još uvek vezan.

Tibetanci veruju u »dvojnika« isto kao i stari Egipćani. Tokom života, u normalnom stanju, taj „dvojnika« je tesno povezan sa telom. Međutim, izvesne okolnosti mogu da ga odvoje od njega i onda može da se vidi na drugom mestu od onog na kome se nalazi telo ili da »nevidljivo« putuje.

To odvajanje tela i njegovog dvojnika se kod nekih osoba vrši nerado, a oni koji su se podvrgli vežbi AD HOC mogu, kažu Tibetanci, da to izvode po želji. Odvajanje ipak nije potpuno, postoji veza koja povezuje dva oblika i odoleva izvesno vreme posle smrti. Raspadanje leša uglavnom povlači za sobom, ali ne obavezno, raspadanje »dvojnika«, a u nekim slučajevima on može da ga nadživi.

U Tibetu se priča o ljudima, koji su za kraći ili duži vremenski period bili u stanju obamrlosti kako kasnije opisuju različita mesta u kojima kažu da su bili. Neki su se zadovoljili time da posete zemlje u kojima borave ljudi, dok drugi pričaju o putovanjima u raj, čistilište ili Bardo, u te prelazne krajeve u kojima duh luta sa mrtvacem čekajući da se ovaploti.

Ova jednostavna putovanja nazivaju se DELOGIMA što znači »povratak s one strane«.

Ako su priče DELOGA različite kada se radi o posećenim mestima i dogodovštinama na putovanju, svi se uglavnom slažu kada opisuju utiske te nazovi-smrti kao veoma prijatne.

Jedna žena koju sam srela u jednom selu Tsavaronga i koja je nekoliko meseci ranije beživotno ležala čitavih nedelju dana pričala je da je bila prijatno iznenađena lakoćom i pokretljivošću svoga novog tela koje se kretalo strahovitom brzinom. Bilo je dovoljno da zaželi da se nađe na nekom mestu pa da se odmah tamo i stvori, mogla je da prelazi reke hodajući po vodi, da prolazi kroz zidine itd. Jednu jedinu stvar nije mogla da uradi a to je da preseče vrpca načinjenu od gotovo nevidljive materije koja ju je vezivala za njeno ,staro telo koje je savršeno dobro videla opruženo na ležaju. Ta vrpca je bila beskrajno dugačka i smetala je njenoj pokretljivosti. »Ona me je sputavala«, govorila je.

Jedan čovek, DELOG koga je moj usvojeni sin sreo dok je bio mlad opisivao je to stanje na istovetan način.

Svakako, kako DELOG nije pravi pokojnik ništa ne dokazuje da su senzacije koje je on za vreme obamrlosti osetio slične onima pravih mrtvaca, ali kao da Tibetance ta razlika ne zbunjuje.

Kada čovek koji umire ispusti svoj poslednji dah odeven je u odelo okrenuto naopako (prednja strana haljine privezana je za zadnju), zatim je zakačena na način kako to čine budisti, prekrštenih nogu ili pak savijenih kolena koja dodiruju grudi. Zatim se, na selima, telo stavlja u kotao. Čim se leš iz njega izvadi, kotao zagađen tečnošću koja je posledica raspadanja, se valjano opere i u njemu se sprema supa ili čaj koji se služi onima koji su došli na pogreb.

Truljenje je sporo u Tibetu. Nadmorska visina centralnih i severnih krajeva sprečava raspadanje, ali u toplim dolinama u kojima je klima vlažna leševi koji se čuvaju osam ili više dana šire težak zadah.

Ovaj detalj ni najmanje ne smanjuje apetit TRAPA koji nastavljaju da dele savete pokojniku i da mu označavaju puteve kojim treba da ide, a koje treba da izegava „s one strane«. Ond obeduju pored mrtvaca i SA njim, jer ga glavni vršilac službe izričito poziva sledećim rečima:

»Neko, neka tvoj duh odmah dođe ovde i neka se nahrani !“

U šumovitim predelima Tibeta tela se spaljuju. Stanovnici prostranih goleti centralnog i severnog dela, čije je jedino garivo stočna balega, leševe prepuštaju divljim životinjama, bilo na mestima koja su određena za to, nedaleko od sela ili bilo gde na planinama kada se radi o nomadima ili o ljudima koji žive na usamljenim mestima. Kada se radi o telima visokih verskih dostojanstvenika ona se, ponekad, balsamuju dvostrukim procesom: usoljavanjem i kivanjem u maslacu. Ove mumlje nazivaju se MARDONZI. Obavijaju ih platnom, prave pozlaćene posmrtno maske i tako pripremljene zatvaraju u mauzolej od masivnog srebra, ukrašen dragim kamenjem. U nekim od ovih

grobница staklo koje je smešteno u visini glave mrtvaca omogućava da se vidi njegovo pozlaćemo lice. Ostale poznate lame se jednostavno spaljuju pomoću maslaca i njihove se kosti čuvaju u raskošnim grobnicama, Svi tibetanski spomenici na grobovima imaju oblik CORTENA, što je imitacija stupa starih budista.

Potpadajući pod uticaj budističkih ideja kada se radi o uzvišenosti milosrdnih dela, lamaisti u pogrebu vide priliku za uzvišenu vrstu milostinje. Pokojnik je želeo — ili se bar pretpostavlja da je želeo — da njegovo telo služi, kao njegov poslednji dar, da nahrani one koje glad muči.

Delo koje se zove »Vodič duha umrlih s one strane«¹⁰ kazuje o tome sledeće:

1. Telo se prenosi na vrh jedne planine. Tamo se ruke i noge seku veoma oštrim nožem. Utroba, srce, pluća, izloženi su na zemlji. Ptice, vukovi i lisice se hrane njima;

2. Telo se baca u neku svetu reku. Krv i sokovi se rastvaraju u plavoj vodi. Ribe i vidre jedu meso i salo;

3. Telo se spaljuje. Meso, kosti i koža se pretvaraju u gomilu pepela. Tize" se hrane mirisom;

4. Telo se zakopava. Meso, kosti i koža su hrana crvima,

Porodice koje imaju sredstva da plate lame koji vrše službu ponavljaju pogrebnu službu svakog dana svakih šest sati otprilike, počevši od sata kada je pogreb obavljen. Zatim se pravi figura od drvenih štapića koja se odeva u odeću koja je pripadala umrlom. Glava je načinjena od lista hartije. Ponekad je na njemu naslikan mrtvac, ali se najčešće ovi listovi papira već odštampani kupuju u manastiru. Ima ih dve vrste: na jednima je lik muškarca, na drugima lik žene. Ispod slika je ostavljeno prazno mesto da se na njemu napiše ime pokojnika ili pokojnice.

Zatim se ponovo obavlja jedna verska ceremonija a pri njenom kraju lama pali list hartije koji predstavlja mrtvaca. Odeća u koju je lutka odevena pripada lami kao deo njegovog honorara.

Smatra se da su, posle ovog simboličnog paljenja, veze koje su još uvek mogle da vezuju umrlog za žive definitivno prekinute.

Tibetanci strahovito žele da izbegnu svaku vezu sa pokojnicima. Naročito seljaci upotrebljavaju savršeno jasne reči kako bi ih udaljili.

Neposredno pre iznošenja leša iz kuće, dok mu se „daje« poslednji obrok, stariji član porodice ga nagovara na ovaj način:

— Slušaj ti Neko — kaže on — ti si umro. Utuvi to dobro. Više nemaš šta ovde da tražiš. Jedi dobro poslednji put, treba da pređeš dug put, više klisura da pređeš, postani snažan, a onda se više ne vraćaj.

Čula sam još čudndje reči.

Pošto je ponovio pokojniku da on više ne pripada ovom svetu i pošto ga je zamolio da se u njemu više ne pojavljuje, govornik je dodao:

— Pagdžine, obaveštavam te da je tvoju kuću uništio požar. Sve što si imao, izgorelo je. Onaj koji te je spalio odveo je tvoja dva sina kao robove zbog tvog zaboravljenog duga. A što se tvoje žene tiče, ponovo se udala. Pa pošto bi te ožalostilo da vidiš čitavu tu nesreću, dobro pazi da se više ne vratiš.

Zbunjeno sam slušala nabranje tih strašnih nevolja.

— Kako se toliko nesreća dogodilo? — pitala sam jednog od prisutnih.

— Uopšte se ništa nije dogodilo — odgovorio mi je lukavo prepredenjak. — Kuća i stoka su u redu. Žena mirno sedi kod kuće sa svojim sinovima. Sve ono rečeno je da se umrlome zgadi da se više ne bi premišljao da se vrati kući.

Ovo lukavstvo kao da je veoma naivno za ljude koji »dvojniku« priznaju sposobnost da vidi šta se na ovome svetu zbiva.

Lama obrednim rečima, mnogo odabranijim od ovih ljudi iznajmljenim pd strane seljaka, isto tako nalaže umrlom da sledi svoj put bez gledanja unazad, ali ovo mu se preporučuje zbog

njegovog dobra, dok običan svet misli samo o tome da izbegne prisustvo TAJNOG POVRATNIKA koga smatra OPASNIM.

Dok se sve ove ceremonije obavljaju „duh« putuje kroz Bardo. S vremena na vreme pred njima se pojavljuju sjajna bića uzvišene lepote, kao i neka druga odvratnih oblika, različito obojeni putevi i gomila čudnih priviđenja. Dezorijentisan, duh mahnito luta među svim ovim priviđenjima koja ga i zastrašuju. Ako uspe da čuje uputstva koja mu lama koji vrši službu daje i da ih sledi, on može, kao upućeni posvećenik, u svesnom delu »s one strane«, da pođe putem koji će ga dovesti dotle da se ponovo rodi među bogovima. Ali oni koji za života nisu naučili šta je to Bardo i koji u njega dospevaju obuzeti žaljenjem što napuštaju ovaj život, ne mogu nikako da se okoriste savetima koje dobijaju. Možda ih čak i ne čuju.

Tako oni propuštaju priliku da budu »spretni«, da se pomoću »umešnosti« na najjednostavniji način izbave od posledica svojih ranijih dela. Srećni putevi su iza njih. Ljudski ili životinjski oblici su ispred njih d zavarani halucinacijom pričinjava im se da pećine vide kao palate u koje ulaze, verujući da će u njima naći prijatan odmor. Oni su sami odredili prirodu svog ponovnog rođenja. Ovaj će biti pas a onaj sin poznatih ljudi.

Prema drugim verovanjima, veliki broj onih koji uopšte nisu dosegli duhovno prosvetljenje POST MORTEM — shvatajući odmah smisao privedenja koje vide posle smrti — putuju kao zastrašeno stado kroz priviđenja Bardoa, sve do suda Čindje koji sudi umrlima. Ovaj proučava njihova učinjena dela u ogledalu u kome se odražavaju ili ih pak meri sa nekom vrstom crnih ili belih kamičaka i prema odnosu u kome dobro ili zlo preovlada, označava svet u kome će se duh ponovo roditi, kao i posebne uslove tog ponovnog rođenja: lep ili ružan fizički izgled, intelektualne sposobnosti, društveni položaj roditelja itd.

Kada se duh nađe pred tim nepristrasnim i neumoljivim sudijom, više se ne postavlja pitanje da se neko spase »spretnošću«.

Uostalom, »umešnost«, može da koristi jedino u granicama u kojima to valjanost dobrih dela omogućava. O tome sam već pisala i taj pojam ću potkrepiti jednom veoma karakterističnom pričom iz Tibeta, kojoj inače ne nedostaje humara.

Jadan veliki lama TULKU proveo je svoj život u lenčarenju. Mada su mu u mladosti pribavili izvrsne profesore, mada je njegova biblioteka, nasleđena od njegovih prethodnika, bila ogromna i mada je uvek bio u društvu poznatih obrazovanih ljudi, jedva da je znao da čita. Dakle, taj lama je umro.

U to vreme živeo je neki čudan čovek, čudotvorac i filozof stroga držanja, čije je ponekad prostački čudno ponašanje — u opisivanju čega su njegovi biografi baš preterali — podstaklo stvaranje mnogo-brojnih priča rableovskog tipa koje sa zadovoljstvom slušaju u Tibetu.

Dugpa Kinlegs, tako se zvao, putovao je shodno svom skitničkom običaju, kada je, pošto je stigao do jednog potoka, sreo jednu devojkicu koja je došla da sa njega zahvati vodu.

Bez reči, on se iznenada baci na nju, želeći da je siluje. Devojkica je bila snažna, a Dugpa Kinlegs već u godinama; ona se tako ogorčeno borila da je uspela da pobegne i istog trena je otrčala u selo da gnusni doživljaj ispriča svojoj majci.

Dobra žena se zapanjila; ljudi iz kraja bili su ljudi od reda, ni na koga od njih nisu mogli da posumnjaju, bednik mora da je bio neki tuđinac. Ona je zatražila od svoje kćeri da joj detaljno opiše nasrtljivca.

Dok joj je kći opisivala napasnika majka je razmišljala. Prisetila se da je tokom jednog hodočašća srela DUBTOBA" Dugpu Kinlegsa, a opis koji je dobila savršeno je odgovarao opisu tog svetog čoveka i neshvaćenog ekscentrika.

Više nije bilo mesta sumnji, Dugpa Kinlegs bio je taj koji je hteo da zloupotrebi njenu kćer.

Seljanka je počela da razmišlja. Principi koji određuju ponašanje većine ljudi nikako se ne mogu primeniti na one koji poseduju

natprirodna znanja. DUBTOB ne potpada ni pod kakav moralni ili neki drugi zakon, njegova dela određuju viši razlozi koje obični ljudi ne mogu da shvate.

— Kćeri — reče onda ona — čovjek koga si sreća je veliki Dugpa Kinlegs. Sve ono što on čini dobro je. Vрати se na potok, prostri se pred njim i pristani na sve što on bude želeo.

Devojka se tamo vratila i pronašla DUBTOBA kako sedi na jednom kamenu zadubljen u misli. Ona se prostre i izvinjavajući se što mu je pružila otpor zbog toga što ga nije poznavala, izjavi da mu je na usluzi.

Sveti čovek sleže ramenima.

— Dete moje — reče on — žene ne pobuđuju nikakvu želju u meni. Ali čuj: veliki lama iz susednog manastira umro je kao neznalica i vodio je nedostojan život pošto je zanemario sve prilike koje su mu bile pružene da se obrazuje. Video sam njegov duh kako luta kroz Bardo privučen nedostojnim ponovnim rođenjem i želeo sam da mu iz sažaljenja omogućim ljudsko telo. Ali snaga njegovih loših dela mi to nije dozvolila. Vi ste pobjegli i dok ste bili u selu onaj magarac i ona magarica koje vi vidite tamo na onoj livadi su se sparili. Uskoro će se veliki lama roditi u obliku magarenceta.

Većina pokojnika pokorava se želji koja im je izrečena na odlučan način tokom pogreba i uopšte se ne odaziva na vapaje živih. Ovi, pošto dođu do zaključka da je njihova sudbina konačno sređena »s one strane«, misle da je ona sređena na njima odgovarajući način.

Međutim, neki umrli nisu diskretni na isti način. Oni se često u snovima javljaju svojim bližnjima ili svojim prijateljima. Tako dolazi do sitnih nezgoda u njihovom bivšem baravištu. Po Tibetancima ovi događaji pokazuju da je pokojnik nesrećan i da zove u pomoć.

Postoje lame-vračići koji mogu da se upitaju za savet u ovakvim slučajevima. On onda predočava koje obrede treba obaviti, kakvu milostinju treba udeliti i koje svete knjige treba čitati da bi iščezlom bilo bolje.

Ipak, veliki broj ljudi, naročito oni u pograničnim krajevima, u tim situacijama vraćaju se ritualima koje propisuje stara vera tog kraja.

Oni misle da baš umiog treba čuti. U tom slučaju neophodno je da jedan medijum — muškarac ili žena (PAO ili PAMO) — pozajmi svoje telo duhu pokojnika i da govori umesto njega.

Duhovne seanse u Tibeta uopšte ne nalikuju seansama u našim zemjama; ni mrak, ni tišina nisu potrebni, ponekad se one održavaju napolju. Medijum uopšte nije uspavan niti nepokretan, on se nekontrolisano batrga.

Seansa počinje jednoličnim pevanjem koje je praćeno bubnjem i zvonom. Medijum izvodi neku vrstu igre koja je u početku spora, a zatim sve brža, a onda grčeći se počinje da drhti. Biće sa drugog sveta: genije, domon ili duh umrlog ga je zaposeo. On onda pomahnita i najavljuje isprekidanim glasom da nevidljiva ličnost želi da komunicira sa prisutnima. Jako je teško razumeti isprekidane reči koje PAO ili PAMO izgovaraju, a kako je od izuzetnog značaja znati ko kroz njih govori i sakupiti sva obaveštenja njihovim posredstvom, dužnost da ih pažljivo slušaju poverena je najpametnijim ljudima iz sela.

Dok ove seanse traju dešava se da se razni bogovi ili različiti duhovi dočepaju medijuma jedni za drugima. Ponekad se medijum, pod dejstvom nekog od njih, neočekivano upućuje ka jednom od prisutnih i dobro ga izlema. Ova neočekivana kazna se uvek podnosi bez i najmanjeg otpora. Tibetanci smatraju da ona ima za cilj da iz onoga ko je podnese istera demona koji se u njemu smestio bez njegovog zna-nja i koga je duh koji je zavladao medijumom otkrio.

Umrli koji na drugom svetu pate uglavnom pripovedaju svoje nedaće.

— Dok sam putovao — rekao je jedan od njih — prisustvovao sam jednoj seansi i upoznao jednog demona koji me je odvuкао u svoje boravište. Načinio je od mene svog roba, grubo se ponaša prema meni i tera me da bez odmora radim. Imajte milosti! Oslobodite me da bih najzad mogao da dođem do »Raja Velikog Blaženstva«.

Majka čoveka koji je govorio, njegova žena i njegova deca gorko su plakali.

Porodice do kojih takve molbe dođu ubuduće misle jedino o tome kako da oslobode jadnog pokojnika.

Međutim stvar nije jednostavna. Pre svega treba stupiti u vezu sa demonom i pregovarati sa njim o kupovini njegovog zarobljenika.

Posrednik koga odabiraju je često vrač Bon. On obaveštava roditelje zarobljenog da njegov demonski gospodar zahteva žrtvu: treba mu prineti svinju ili kravu kako bi ga oslobodili.

Pošto podnesu žrtvu, Bon pada u neku vrstu zanosa. Njegov duh ili njegov »dvojniki« odlazi u boravište demona.

On putuje, put je dug, mučan, načičkan preprekama, to pokazuje grčenje vrača koje je različito od grčenja TAOA, on sedi dok mu se glava i gornji deo tela pokreću. Bujica neprekidnih reči teče sa nje-govih usana i pripoveda sve teškoće poduhvata u koji se upustio.

On je mnogo više nerazumljiv nego PAO i samo najveštiji od prisu-tnih uz veliku muku uspevaju da uhvate smisao onoga što priča.

Evo vrač je dostigao cilj, uhvatio je duh i hoće da ga odvede. Demon je dobio odgovarajuću otkupninu. ali je obično loše volje i pokušava da zadrži svoga roba. Bon se bori sa njim, uvija se, zadihano diše, ispušta krike.

Porodica i prijatelji umrlog uznemireno prate faze ove drame koja se odvija pred njima i njihova radost izbija kada iznureni vrač izjavi da je uspeo i da je odveo duh na neko prijatno mesto.

Retko se dešava da pokušaj uspe otprve. Prisustvovala sam većini pokušaja spasavanja u kojima vrač, posle ispoljavanja neobjašnjivih napora, objavljuje da mu je demon preoteo duh.

U tom slučaju sve počinje iz početka.

Kada se briga o spajsavanju »duha« iz ropstva poveri jednom od lama, nikakva se žrtva ne prinosi za njegovo otkupljivanje i obredi koji se poduzimaju nipošto nemaju karakter »trgovine«. Lama, vešt

u magijskom ritualu, smatra se dovoljno snažnim da ubedi demona da oslobodi žrtvu.

Stanovnici Tibeta u pravom smislu reči su se, pod uticajem budizma, odrekli prinošenja na žrtvu životinja ali je daleko od toga da je to slučaj i sa Tibetancima sa Himalaja koji su tek u neznatnoj meri lamaisti i u stvari su pravi šamanisti.

Verovanje obrazovanih lama kao i verovanje kontemplativnih mistika, veoma se mnogo razlikuju od verovanja prostog sveta kada se radi o sudbini duha »s one strane«. Pre svega mnogobrojne epizode putovanja kroz Bardo oni vide kao čisto subjektivne vizije. One, veruju oni, zavise od ideja koje smo za života negovali; raj, pakao, sudija umrlih itd. pojavljuju se onima koji su u njih verovali.

Jedan GOMČEN" iz orijentalnog Tibeta mi je povodom toga ispričao sledeću priču:

Glavni posao jednog slikara bio je dekoracija unutrašnjeg dela hramova. On je, između ostalog, slikao fantastična bića, ljudska tela i životinjske glave za koje se smatra da su sluge sudije umrlima. Nje-gov još uvek mali sin je češto bio pored njega dok je ovaj radio i zabavljao se dok je gledao ove monstruoze oblike kako se pojavljuju na freskama. Dakle, dogodilo se da dečak umre i kada je ušao u Bardo susreo je strašna bića na čiji se izgled već privikao. Daleko od toga da ih se uplaši, počeo je da se smeje: „Oh, rekao je, sve vas poznajem, moj tata vas slika na zidovima. „ I on je hteo da se igra sa njima.

Jednog sam dana upitala lamu od Enšea kakve bi mogle da budu subjektivne vizije POST MORTEM jednog materijaliste koji smrt smatra potpunim uništenjem.

– Možda – odgovorio mi je lama – ima vizije koje odgovaraju verovanju koje je imao u detinjstvu ili ono u što se verovalo u njegovoj okolini. Prema njegovom stepenu inteligencije i prema njegovoj trenutnoj lucidnosti, on će ispitivati i analizirati ono što će

mu se priviđati dok će mu se razmišljanja i činjenice koje su ga navele da za života negira njihovo postojanje pojavljivati. On tako može da dođe do zaključka da je to obična fatamorgana.

Neki manje obrazovan čovek, čije je verovanje u krajnje uništenje pre rezultat ravnodušnosti, mentalne lenosti nego rezonovanja, možda neće imati nikakva priviđenja. To nikako neće sprečiti energiju koju su stvorila njegova učinjena dela da ide svojim tokom i da se manifestuje novim pojavama. Običnim rečima: to u svakom slučaju neće sprečiti da se materijalist ponovo rodi.

Od kako sam došla u Sikim mnogo sam radila, to su potvrđivale mnogobrojne sveske pune beležaka. Poverovala sam da mogu da sama sebi dopustim malo odmora. Leto se približavalo, toplije vreme pod-staklo me da preduzmem putovanje po severu zemlje.

Put koji sam izabrala je izvrstan put za mazge koji vodi iz Gangtoka u Kampa Dzong i u Šigatce u Tibetu. Postepeno se uspinjući od Dikšua koji je izgubljen u tropskoj džungli, na obali Tiste, penje se uz pritoku ove reke sve do njenog izvora i prolazi kroz divne predele. Na otprilike 80 kilometara od Gangtoka i na nadmorskoj visini od 2400 metara, ovaj put prolazi kroz selo koje se zove Latšen. Ono će odigrati važnu ulogu u zbiru mojih iskustava koja se odnose na lamaistički misticizam.

Taj mali skup brđana koji su poluzemljoradnici i polupastiri nalazi se na krajnjem severu Sikima. na putu koji vodi ka granici Tibeta.

Jedan skroman manastir koji se nakrivio na jednoj izbočini nadvisuje seljačke kuće.

Tamo sam svratila već sutradan po svom dolasku. Povukla sam se posle kraće posete pošto sam zaključila da mi taj manastir ne može pružiti ništa zanimljivo kada se jedna prilika provuče kroz osvetljen prostor širom otvorenih vrata i jedan se lama pojavi na pragu.

Kazala sam lama, ali čovek koji je došao nije nosio manastirsku odeću mada nije bio obučen ni na običan način. Njegovo odelo sačinjavala je bela suknja koja je dosegala do

gležnjeva i jedan prsluk zagasitocrvene boje skrojen na kineski način, čiji su široki otvori za ruke pokazivali prostrane rukave žute košulje. Brojanice načinjene od loptica neke sivkaste materije^{1*} izmešane sa koralnim kuglicama visile su kao ogrlica na njegovim grudima; velike minđuše od zlata, ukrašene tirkizom bile su provučene kroz njegove uši, a njegova kosa, skupljena u gustu pletenicu. dosegala je do peta.

Ova čudna osoba zadovoljila se time da me gleda bez reči, a ja se nisam usuđivala da započnem razgovor sa ono malo reči tibetanskog jezika koje sam u to vreme znala. Zadovoljila sam se time što sam ga pozdravila a onda sam se udaljila.

Na terasi koja se prostirala ispred manastira čekao me je jedan dečak koji je bio u isto vreme upravitelj i tumač kada se radilo o putovanju i mojoj posluzi. Čim je opazio lamu koji je silazio iza mene stepenicama peristila triput se baci ničice i zatraži od njega blagoslov.

Njegov postupak me je zagolicao; dečak nije bio izdašan u odavanju te vrste poštovanja i njime je počastvovao jedino princa Tulkua i Bermiaka Kučoga.

— Ko je ovaj lama — pitala sam ga, okrećući se BUNGALOVU koji je služio kao prenoćište putnicima.

— To je veliki GOMČEN — odgovorio mi je, — To sam upravo saznao razgovarajući sa jednim od njegovih sveštenika dok ste vi bili u hramu. Proveo je čitave godine sasvim sam u jednoj pećini koja se nalazi visoko u brdima. Démoni mu se pokoravaju, čini čuda. Priča se da može da ubije ljude na daljinu i da može da leti kroz vazduh...

»Evo jednog izvrsnog čoveka«, pomislila sam.

Biografija askete Milarepe koju sam čitala sa Davasandupom i sve što sam čula da se oko mene priča o životu pustinjaka, u jednostavnom učenju koje propovedaju i o čudima koja vrše, uveliko su pobudili moju radoznalost. Sada se radilo o tame da izvučem što je moguće veću korist iz prilike koja mi se pružila i da

razgovaram sa jednim od njih. Ali kako? Moj dečak je govorio samo na dijalektu Sikima i, naravno, nije poznao tibetanske filozofske termine. Nikada ne bi mogao da prevede moja pitanja.

Situacija je bila uzbudljiva i izazivala me je. Loše sam spavala, bila sam žrtva nepovezanih snova. Videla sam sebe okruženu slonovima čije su podignute surle, upravljene na mene, ispuštale zvukove tibetanske trube. Ovaj jednostavan koncert me je probudio. Moja soba bila je obavijena dubokom tamom. Više nisam videla slonove ali sam još uvek čula muziku. Pažljivo sam osluškivala nekoliko trenutaka i razaznala sam melodije obreda: lame su svirale na tremu hrama. Kome li je bila namenjena ova noćna serenada?...

Želela sam da intervjuišem GOMČENA pa ma šta se desilo. Zatražila sam da me primi i sutradan, u pratnji dečaka, ponovo sam došla u manastir.

Do laminog stana dolazilo se nekom vrstom mlinarskih stepenica što su vodile do jedne male lođije ukrašene freskama. Zabavljala sam se njihovim razgledanjem dok smo čekali da nas pozovu da uđemo.

Na jednom od zidova jedan je prostodušan umetnik, čija je jednostavnost mašte bila veća od njegovog crtačkog talenta, predstavio ispaštanja u čistilištu koje je ispunio smešnom gomilom demoma i mučenika smešna izgleda.

U sredini panoa kažnjavan je blud. Jedan nag čovek, neobično mršav, stajao je preko puta žene bez odeće. Lepotica je bila sva u stomaku i ličila je na uskršnja jaja na koja se stavljala lutkina glava i bile postavljene noge. Razvratnik i demonska nimfa, čija je dužnost bila da ga muči, pokazivali su polne organe preteranih dimenzija. Nepopraviv bludnik, zaboravljen na mestu do koga su ga njegove strasti dovele, privlačio je k sebi paklenu kreaturu a ova ga je stezala u naručju, dok su plamenovi koji su izlazili iz njenih usana i kroz jedan tajni otvor lizali jadnog ljubavnika.

Što se tiče žene grešnice, raskrečene, povaljene na trogao čiji je šiljak okrenut dole, podnosila je milovanja koja joj je jedan zeleni đavo dodeljivao svojim majmunskim repom koji je bio oivičen zupcima pile, dok su se ostala čudovišta iste vrste okupljala sa očiglednom namerom da zamene svog druga.

GOMČEN je stanovao u jednoj vrsti kapele čiji su plafon podupirali drveni stubovi obojeni u crveno. Prostor je osvetljavao jedan jedini prozorčić. U dnu odaje, postavljen je oltar koji je prema tibetanskom običaju služio kao biblioteka. U jednom udubljenju usred knjiga nalazila se statuica Padmasambave, ispred koje su bile poređane ritualne žrtve: sedam vaza napunjenih bistrom vedom, zrnevljem i jedna lampa.

Nekoliko štapića tamjana gorelo je na jednom stočiću mešajući svoj miris sa plesnivim zadahom čaja i topljenog maslaca; jastučići i tepisi, koji su služili da gospodar staništa na njima sedi, bili su izlizani i izbledeli, a mala zlatna zvezda sa lampe na oltaru koja je svetlela u uglu sobe, pokazivala je njenu prazninu i prašinu.

Pokušala sam da uz pomoć dečaka-tumača sastavim nekoliko pitanja o temama o kojima sam već raspravljala sa lamama koji su me podučavali u Gangtoku, ali bio je to uzaludan trud. Trebalo mi je prisustvo Davasandupa. Jadni dečak kome sam se obraćala nije se uopšte razumeo u filozofiju. Izgledao je glupo nesposoban da pronađe reči kako bi izrazio pitanja čiji mu je smisao bio potpuno nepoznat.

Napustila sam svoju nameru i dugo vremena smo lama i ja sedeli i oboje ćutali.

Sutradan sam napustila Lačen i nastavila put ka severu.

Put koji je dovede bio divan postao je čaroban. Azaleje i rododendroni imali su još uvek svoj prolećni izgled. Jedan svetlucavi potok kao da je preplavio dolinu valjajući svoje purpurne, ljubičaste i bleštavobebe talase preko susednih nagiba, a moji nosači čije su samo glave izvirivale iz busenja, izdaleka su mi izgledali kao plivači u moru od cveća.

Nekoliko kilometara dalje, blistali su čarobni vrtovi; uskoro je na ogolelom zemljištu ostala tek koja vlažna mrlja, označavajući mesta na kojima se poneki stručak azaleje tvrdoglavo borio sa nadmorskom visinom. Staza je prodirala u kraj u kome divni predeli prethode visokim vrhovima¹⁵. U dubokoj tišini ove pustinje potoci bistre i ledene vode žuborili su zvonko odjekujući. Ponekad bi na obali sumornog jezera neka ptica sa ćubom na glavi zlatne boje ozbiljno gledala kako moj karavan prolazi. Još uvek smo se penjali, mimoilazeći se sa divovskim glečerima i gledajući između njih ulazak u tajanstvene doline koje su bile ispunjene ogromnim oblacima i odjedanput, kako smo izronili iz magle, pojavila se preda mnom ogromna, gola i blistava tibetanska visoravan pod svetlim nebom Centralne Azije.

Kasnije sam prošla kroz kraj koji se pruža iza dalekih planina koji je tog dana ograničavao moj vidokrug. Videla sam Lasu, Šigatce, pustinju od trave sa jezerima velikim kao mora, Kam, kraj razboj-nika-vitezova i čudotvoraca, neistražene šume Poa i čarobne doline Tsaronga u kojima su zrili narovi, ali ništa nije moglo da umanji uspomenu na taj prvi susret sa Tibetom.

Posle nekoliko nedelja lepog vremena sneg je ponovo počeo da pada. Moje su se zalihe iscrpile. Nosači i posluga su se uznemirili i počeli da se svađaju; jednog sam dana morala da korbačem razdvajam dva muškarca koji su se sa noževima u rukama tukli za mesto pored vatre.

Posle nekoliko krakih ekskurzija po tibetanskoj zemlji napustila sam granicu. Nisam bila snabdevena za duže putovanje i, uostalom, zemljište koje se preda mnom pružalo bilo je zabranjeno.

Ponovo sam prošla kroz Lačen, videla GOMČENA i razgovarala sam sa njim o njegovom obitavalištu za koje mi je rekao da se nalazi na dan hoda visoko u brdima u kome je boravio sedamnaest godina. Moj dečak je lako mogao da mi prevede ove detalje o kojima mu je lama pričao na lokalnom dijalektu. Nisam se usuđivala da napravim aluziju o demonima koje mu je narod, u tajnosti,

pripisivao za sluge. Znala sam da je moj mladi tumač u tolikoj meri sujeveran da bi preveo slična pitanja i isto tako je bilo verovatno da, čak i da su mu bila postavljena, lama ne bi odgovorio.

Vratila sam se ožalošćena u Gangtok zbog toga što sam propustila priliku da saznam više o zanimljivim stvarima. Isto tako bila sam tužna što se udaljavam od Tibeta, ni najmanje ne očekujući neobični produžetak koji će moje putovanje da ima.

Nešto kasnije dalaj-lama je napustio Kalimpong. Njegove trupe su pobedile Kineze, on je trijumfovao i vratio se u Lasu. Otišla sam da se pozdravim s njim u jedno selo koje se nalazilo ispod vrha Želep.

Pošto sam mnogo pre njega stigla u kuću u kojoj je trebalo da stanuje, našla sam u njoj plemenite osobe sa dvora u Sikimu koji su bili veoma uzbuđeni. Preuzeli su na sebe da pripreme privremeno

boravište lame-kralja, ali kao i obično na Istoku, neophodni predmeti doneti su sa zakašnjenjem: nameštaj, tepisi, tapeti, još uvek ništa nije bilo postavljeno, a dolazak eminentnog putnika bio je siguran.

Kakva zbrka u toj kući u kojoj su se zapovednici i posluga usplahireno muvali! Zabavljala sam se time što sam im pomagala i nameštala sam jastučice koji su trebali da posluže kao krevet dalaj-lami. Neki od prisutnih su me uveravali da će mi to doneti sreću u ovom i sledećim životima.

Da li mi je ovo kasnije omogućilo da dospem u Lasu?...

Još jedanput sam porazgovarala sa tibetanskim vladarom. Njegove misli kao da su potpuno bile okrenute politici. Međutim, on je još uvek sa svojim perom sa trakama blagosiljao one koji su prolazili is-pred njega, ali se osećalo da je njegov duh već prešao granični prevoj i da je okupiran time da postigne pobedu iz koje će izvući korist.

Sledeće sam jeseni napustila Sikim, otišla u Nepal, a zatim provela oko godinu dana u Benaresu. Tamo sam poduže boravila dok sam bila veoma mlada i, veoma zadovoljna, tu sam se ponovo našla. Srdačno primljena od članova Teozofskog društva, prihvatila sam

panudu da stanujem u njihovom lepom parku. Ovaj stan, asketske jednostavnosti, savršeno se slagao sa mističnom atmosferom svetog grada Šive i odgovarao je mom ukusu. Dala sam se na marljivo proučavanje filozofije veda, ostavljajući po strani lamaizam koji nisam imala mogućnosti da više produbim nego što sam to već učinila i uopšte nisam mislila da napuštam Benares, kada me je neočekivani splet okolnosti koje nikako nisam mogla da razjasnim, naterao da se jednog jutra popnem u voz i uputim na Himalaje.

(...)